

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΔΗΜ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΣΤΗΝ
ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ**

ΑΘΗΝΑΙ 1992

Agundelliana, Λονδίνο 1628. Τό δεύτερο τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς, ἀποτελούμενο ἀπό 33 στίχους σέ δύο στήλες, βρέθηκε στήν Πάρο τό 1897. Ἡ ἐνεπίγραφη αὐτή πλάκα εἶχε στηθῆ δημοσίᾳ στήν Πάρο κατά τό ἔτος 264/3 π.Χ.

Τό Χρονικόν ἀρχίζει ἀπό τούς χρόνους τοῦ Κέκροπος καί φθάνει ὡς τό ἔτος 264/3 π.Χ., ὅταν στήν Ἀθήνα ἦταν ἄρχων ὁ Διόγνητος. Τό κείμενο ἀναφέρει τούς βασιλεῖς καί τούς ἄρχοντες τῆς Ἀττικῆς, ὡς ἐπίσης καί χρονολογίες πολιτικῶν γεγονότων, κυρίως ἀπό τήν ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν. Μνημονεύει ἐορτές, νῆκες σέ ποιητικούς ἀγῶνες καί τά ἔτη γεννήσεως καί θανάτου ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος. Ἡ χρονολόγησι γίνεται ἐπί τῆ βάσει τοῦ χρονικοῦ διαστήματος πού ὑπάρχει μεταξύ τοῦ χρονολογουμένου γεγονότος, προσώπου ἢ πράγματος καί τοῦ ἔτους 264/3 π.Χ. Ἀναφέρει λ.χ. τό Χρονικόν ὅτι «ἀφ' ὅτου ἀναφάνηκε ὁ Ὀμηρος ὁ ποιητής ἔτη 643 πέρασαν, ὅταν βασίλευε στήν Ἀθήνα ὁ Διόγνητος», δηλ. $643 + 264/3 =$ τό 906/5 π.Χ. ἐφανίστηκε ὁ Ὀμηρος. Ἐπίσης: «ἀφ' ὅτου ἐγινε ἡ μάχη στίς Πλαταιές... (μέχρι σήμερα, ἦτοι μέχρι τό ἔτος 264/3 π.Χ. παρήλθαν) ἔτη 216. Δηλ. $216 + 264/3 =$ τό ἔτος 479 π.Χ. ἐγινε ἡ μάχη στίς Πλαταιές».

Ἄς σημειωθῆ ὅτι τό δεύτερο τμήμα, πού βρέθηκε στήν Πάρο, ἀπόκειται σήμερα στό Μουσείο τῆς νήσου.

Τό ὅλο κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς δέν ἔχει λογοτεχνική ἀξία, ἀλλ' ἀποτελεῖ σπουδαιότατο μνημεῖο λόγου γιά τήν ἀρχαία ἑλληνική Ἱστορία καί Φιλολογία. Ἀξιόλογη ἔκδοσι τοῦ Παρίου Χρονικοῦ ἐπιμελήθηκε ὁ *Felix Jacoby*¹ καί σχολίασε τό κείμενο.² Φωτοτυπημένο κείμενο τοῦ Παρίου Χρονικοῦ μέ μετάφρασι ἔχει δημοσιεύσει ὁ καθηγητής *Κ.Ι. Βουρβέρης*.³

1. Das Marmor Parium, Βερολίνο 1904· τοῦ ἴδιου: *RhM* 59, 104, 63 κ.έ., *FGrHist* 239.

2. Βλ. *FGrHist* Μέρος Β', Τμήμα Β', Βερολίνο 1927.

3. Βλ. τό ἄρθρο του «Πάριον Χρονικόν» στό Ἑγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ἥλιος», τόμ. 15, σελ. 540-544.

ΣΤ' ΤΑ ΔΙΑΣΩΘΕΝΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τά ἀρχαία ἑλληνικά καί λατινικά κείμενα δέν ἔχουν παραδοθῆ ὡς αὐτόγραφα ἢ ὡς ἀντίγραφα ἠλεγμένα ἀπό τούς ἀρχαίους ποιητές ἢ πεζογράφους. Αὐτόγραφα λοιπόν χειρόγραφα ἢ ἀντίγραφα θεωρημένα κατόπιν ἀντιβολῆς μέ τά πρωτότυπα δέν μᾶς διασώθηκαν¹. Ἡ κυκλοφορία τῶν γραπτῶν κειμένων στήν Ἀρχαιότητα μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος μ.Χ. γινόταν διά τῆς ἀντιγραφῆς, δοθέντος ὅτι ἡ τυπογραφία τότε ἦταν ἀγνωστή. Ἡ διαδικασία αὐτή τῆς ἀναπαραγωγῆς ἀντιγράφων κατά τό παρελθόν συνέβαλε στήν παραποίησι μικρῆς ἢ μεγάλης ἐκτάσεως τοῦ πρωτοτύπου.

Ἐνα ἀρχαῖο κλασσικό κείμενο παραδίδεται ἄλλοτε σέ ἓνα μόνον κώδικα / χειρόγραφο (*codex unicus*), ὅπως λ.χ. ἡ περίπτωσι τοῦ *Ἡρώδου*, τοῦ ὁποίου οἱ *Μίμοι* σώζονται μόνον σέ ἓνα πάπυρο τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου (B.M. 135 τοῦ 2ου - 3ου αἰῶνος μ.Χ.), ἢ ἡ περίπτωσι τῶν μυθιστοριογράφων *Χαρίτωνος τοῦ Ἀφροδισιέως* καί *Ξενοφάντος τοῦ Ἐφεσίου*, τῶν ὁποίων οἱ μυθιστορίες σώζονται μόνον σέ ἓνα κώδικα, τόν *Abbazia Fiorentina 2728* [olim 94], *Conventi Soppressi 627*, καί ἄλλοτε σέ περισσοτέρους κώδικες.

Ⓛ. Κριτική τοῦ κειμένου καί κριτική ἔκδοσι

Ἔργο τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου (*Textkritik*), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ κλάδο τῆς κλασσικῆς Φιλολογίας, εἶναι νά ἀντιμετωπίσῃ τήν ἀξιοπιστία τῶν παραδεδομένων ποιητικῶν καί πεζῶν ἔργων

1. Βλ. σχετικά *P. Maas*, Κριτική τῶν κειμένων, μετάφρ. *Ν. Χιονίδη*, Ἀθήνα 1975, σελ. 1 κ.έ.

της κλασικής Γραμματείας και να αποκαταστήσει αυτά, όπου κρίνεται αναγκαίο. Τά μέγιστα συνέβαλαν στο έργο αυτό της φιλολογικής επιστήμης οι Άλεξανδρινοί κριτικοί: ο Ζηνόδοτος ο Έφέσιος, ο Άριστοφάνης ο Βυζάντιος, ο Άρίσταρχος ο Σαμόθραξ, ο Δίδυμος ο Άλεξανδρεύς και ο άρχηγέτης της σχολής της Περγάμου ο Κράτης ο Μαλλώτης.

Η κριτική του κειμένου αποσκοπεί στην εξασφάλιση ενός αξιοπίστου κειμένου, τό οποίο μάς παρέχει τή μέγιστη δυνατή έγγύηση ότι είναι τό ίδιο περίπου μέ τό κείμενο, πού βγήκε από τά χέρια του δημιουργού του, ή τουλάχιστον ότι αυτό είναι τό κείμενο, πού προσεγγίζει όσο τό δυνατόν περισσότερο στο πρωτότυπο κείμενο (constitutio textus). Για να επιτύχουμε μία τέτοια αποκατάσταση του κειμένου απαιτούνται οι έξης ενέργειες: α) ή συγκέντρωση, ή ταξινόμηση και ή κριτική θεώρηση των σωζόμενων σχετικών χειρογράφων (λατ. recensio)· β) ή αντιβολή [άντι-παραβολή] (λατ. collatio), ή προσεκτική άνάγνωση και εξέταση του παραδεδομένου κειμένου (λατ. examinatio) και γ) ή άντιγραφή και καταγραφή του τελικού κειμένου, όποτε επιτυγχάνεται ή αποκατάστασή του (constitutio textus), στο όποιο ο εκδότης κριτικός επιφέρει είκασίες (divinatio, coniecturae) ή διορθώσεις (emendationes) ή συμπληρώσεις στα χάσματα (lacunae) ή προσθήκες ή απομόνωση των έφθαρμένων σημείων (conruptela) ή όβελισμό ή αποκλεισμό (eliminatio) μιας ή περισσότερων λέξεων.

Η κριτική έκδοσι ενός κλασσικού κειμένου της Άρχαιότητας περιλαμβάνει: 1.α) τήν Είσαγωγή (Praefatio) λατινιστί γραμμένη. Σ' αυτήν ο εκδότης αναφέρει και περιγράφει τά χειρόγραφα, τά όποια παραδίδουν τό υπό έκδοσι κείμενο. Έν συνεχεία επιχειρεί να έντοπίσει τίς σχέσεις άνάμεσα στα χειρόγραφα αυτά και να τίς παραστήσει μέ ένα στέμμα (δηλ. γενεαλογικό δένδρο των κωδίκων), έφ' όσον είναι αναγκαίο. β) Τήν ύπάρχουσα σχετική Βιβλιογραφία (conspectus librorum): i. έκδόσεις (editiones), ii. μεταφράσεις (translationes), iii. είκασίες και διορθώσεις (coniecturae et emendationes) και iv. μελέτες ποικίλες (dissertationes variae). Άκολουθούν τά κριτικά σημεία (sigla ή conspectus siglorum). 2. Μαρτυρίες σχετικές μέ τή ζωή και τό έργο του συγγραφέως (testimonia). 3. Τό αρχαίο κείμενο (textus).

Στό περιθώριο του τυπωμένου κειμένου κάθε σελίδος σημειώνεται ή άρίθμηση των σειρών των πεζών κειμένων άνά πέντε (5 10 15 20 25 κ.τ.λ.), των δέ στίχων των ποιητικών έργων ή άρίθμηση γίνεται κατ' αύξοντα άριθμόν, π.χ. Ήσιόδ. Έργα και Ήμέραι 490 495 500 505 κ.τ.λ. Ένίοτε γίνεται και διαίρεσι σε ραφιδίες ή βιβλία και έπειτα ή άρίθμηση των στίχων κατά ραφιδίες και βιβλία χωριστά κατ' αύξοντα άριθμόν, π.χ. Ήλ. Γ 150 155 160 κ.τ.λ., Verg. Aen. IV 35 40 45 κ.τ.λ. Στα πεζά κείμενα εκτός από τήν άνά πέντε γινομένη άρίθμηση των σειρών σε κάθε σελίδα έχομε και τήν διαίρεσι σε βιβλία, σε κεφάλαια και σε παραγράφους, όπως λ.χ. Θουκ. Α' 95, 2, ή έχομε τήν άρίθμηση των σελίδων ώρισμένων βασικών προγενεστέρων εκδόσεων, όπως συμβαίνει στα Πλατωνικά έργα, όπου γίνεται χρήση της άριθμήσεως των σελίδων από τήν έκδοσι του Έρρίκου Στεφάνου (16ου αιώνας): π.χ. Πλάτ. Θεαίτ. 167^a κ.τ.λ.

II. Κριτικό υπόμνημα

Κάτω από τό κείμενο κάθε σελίδος τυπωμένο στή λατινική γλώσσα βρίσκεται τό κριτικό υπόμνημα (apparatus criticus) μέ μικρότερα γράμματα, όπου αναφέρονται μέ άντίστοιχη άρίθμηση του στίχου ή της σειράς του κειμένου οι διάφορες γραφές [=δ. γρ.] (λατ. variae lectiones [=v.l.]) των χειρογράφων ή οι διορθώσεις ή οι είκασίες ή άλλες επεμβάσεις ή πληροφορίες του εκδότου κριτικού. Μέ άλλα λόγια, τό κριτικό υπόμνημα παρέχει συνοπτικά τήν ιστορία της χειρόγραφης και της έντυπης παραδόσεως του κειμένου. Άς σημειωθ ή ότι στίς νεώτερες εκδόσεις Teubner πολλές φορές προτάσσονται του κριτικού και δύο άλλα προαιρετικά υπόμνηματα:

α) τό υπόμνημα, πού αναφέρει τά πρότυπα και τίς πηγές (fontes) ώρισμένων χωρίων του εκδιδόμενου κειμένου, και

β) τό υπόμνημα πού αναφέρεται στίς μιμήσεις και στα παραθέματα (testimonia).

Άπό τόν κριτικό εκδότη χρησιμοποιούνται μέσα στο κείμενο τά έξης συνήθη κριτικά σημεία ή και σύμβολα (sigla) καλούμενα, τά όποια δηλώνουν τήν σχέση του νέου τυπωμένου κειμένου μέ τό παραδεδομένο ή παλαιότερα εκδεδомένο ίδιο κείμενο:

< > τὰ *addenda*, πού δηλώνουν τήν προσθήκη γραμμάτων ἢ λέξεως ἢ λέξεων στό κείμενο.

[] τὰ *delenda*, πού δηλώνουν τήν ἀθέτησι (τόν ὀβελισμό) γραμμάτων ἢ λέξεως ἢ λέξεων τοῦ κειμένου.

Τά δύο ὅμως αὐτά σύμβολα χρησιμοποιοῦνται ἀπό ὠρισμένους ἐκδότες ὡς ἑξῆς:

Τά πρῶτα ὡς *addenda*, πού δηλώνουν τήν προσθήκη στό κείμενο χωρίς νά ὑπάρχει χάσμα στό χειρόγραφο.

Τά δεύτερα ὡς *addenda*, πού δηλώνουν τήν συμπλήρωσι στό κείμενο τοῦ χειρογράφου, ὅπου ὑπάρχει χάσμα συγκεκριμένου μήκους.

Τά ἀνωτέρω δηλωθέντα ὡς *delenda* ἀντικαθιστοῦν οἱ ἐν λόγῳ ἐκδότες μέ τά ἑξῆς δύο σημεῖα:

[] τὰ *delenda*, πού δηλώνουν τόν ὀβελισμό γραμμάτων ἢ λέξεως ἢ λέξεων, πού ἔγινε ἤδη ἀπό τόν γραφέα.

{ } τὰ *delenda*, πού δηλώνουν τόν ὀβελισμό γραμμάτων ἢ λέξεως ἢ λέξεων, πού γίνεται ἀπό τόν ἐκδότη.

+ ἢ ++ *crux, cruces*, πού δηλώνουν ἐφθαρμένο χωρίο καί ἀθεράπευτο (*locus desperatus*).

* ἢ XX δηλώνουν ὅτι λείπουν γράμματα ἢ λέξεις.

[] δηλώνουν κείμενο γνωστό μόνον ἀπό τήν ἔμμεση παράδοσι.

..... δηλώνουν γράμματα ἀδιάγνωστα, δυσδιάκριτα.

Μετά τό τέλος τοῦ κειμένου ὑπάρχει λεξιλόγιον ὀνομάτων (*Index nominum*) καί λεξιλόγιον λέξεων (*Index verborum*).

III. Συντομογραφίες σε μία κριτική ἔκδοσι

Οἱ συντομογραφίες, πού χρησιμοποιοῦνται ἀπό τοὺς ἐκδότες στά κριτικά ὑπομνήματα, εἶναι σχεδόν ὁμοίμορφες. Οἱ πιό συνήθεις εἶναι κατ' ἀλφαβητική σειρά οἱ ἑξῆς:

a. c. ἢ corr. = ante correctionem = πρὶν ἀπό τή διόρθωσι

a. r. ἢ ras. = ante rasuram = πρὶν ἀπό τό σβήσιμο

acc. = accedente, ἢ = μέ τήν προσθήκη, ἢ
accedit προσθέτει

ad l. ἢ loc. = ad locum = στό (οἰκεῖο) χωρίο

add. = addunt, ἢ = προσθέτουν, ἢ

addidit, ἢ προσέθεσε, ἢ

addiderunt πρόσθεσαν

adscr. = adscripsit, ἢ = προσέγραψε, ἢ

adscriptum προσγεγραμμένο

al. = alii, ἢ alios = ἄλλοι (φιλόλογοι), ἢ ἄλλα

(locos), ἢ = (χωρία),

alibi, ἢ = ἢ ἄλλοῦ,

aliter = ἢ ἄλλως

al. al. = alii aliter = ἄλλοι (φιλόλογοι) μέ ἄλλον τρόπο

ap. = apud = παρά (τινι), σέ (κάποιον)

cap. = capitulum = κεφάλαιο

cett. = ceteri = οἱ ἄλλοι, ὑπόλοιποι

(codices) = (κώδικες)

cf. = confer = παράβαλ(λ)ε

ci. βλ. conl.

cod., ἢ = codex, ἢ = κώδιξ, ἢ

codd. = codices = κώδικες

coll. = collato = παραβάλλοντας (μέ κάποιο χωρίο)

comm. = commentarius = ὑπόμνημα

conl. = coniecit, ἢ = εἵκασε, ἢ

coniecerunt εἵκασαν

cont. = contulit, ἢ = παρέβαλε, ἢ

contulerunt παρέβαλαν

corr.	= correxerunt, ἤ	= διώρθωσε, ἤ
	correxerunt, ἤ	= διώρθωσαν, ἤ
	correctionem, ἤ	= διόρθωσι, ἤ
	correctum	= διωρθωμένο
d. l.	= dubia lectio	= ἀμφίβολη γραφή
damn.	= damnavit	= κατεδίκασε, ἀποδοκίμασε
def. ἢ defend.	= defendit, ἤ	= υπερασπίζει, ὑποστήριξε, ἤ
	defenderunt	= ὑποστήριξαν
del.	= delevit, ἤ	= ἀπέρριψε, ὠβέλισε, ἤ
	deleverunt	= ὠβέλισαν
dett.	= deteriores	= ὑποδεέστεροι, δευτερεύοντες (κώδικες)
dist.	= distinxit, ἤ	= ἔστιξε, ἤ
	= distinxerunt	= ἔστιξαν
e.c. ἢ corr.	= ex correctione	= ἀπό διόρθωσι
e. g.	= exempli gratia	= παραδείγματος χάριν
ed., ἢ	= editio, ἤ	= ἔκδοσι, ἤ
	= editor	= ἐκδότης, ἤ
edd.	= editiones, ἤ	= ἐκδόσεις, ἤ
	editores	= ἐκδότες
ed. pr.	= editio princeps	= πρώτη (ἔντυπη) ἔκδοσι
em., ἢ		
emend.	= emendavit, ἤ	= διώρθωσε, ἤ
	emendaverunt	= διώρθωσαν
epit.	= epitoma	= ἐπιτομή
eras.	= erasum	= σβησμένο
exp.	= expunxit, ἤ	= διέγραψε, ἤ
	expunxerunt	= διέγραψαν
expl.	= explevit, ἤ	= συμπλήρωσε, ἤ
	expleverunt	= συμπλήρωσαν
fort.	= fortasse	= ἴσως
fr.	= fragmentum, ἤ	= ἀπόσπασμα, ἤ
	fragmenta	= ἀποσπάσματα
g.	= gratia, βλ. π. π. e.g.	
gl.	= glossa, ἤ	= γλωσσα, ἤ
	= glossema	= γλωσσημα
i. e.	= id est	= τοῦτ' ἔστιν, δηλαδή

i. m. ἢ in mg.	= in margine	= εἰς τὴν ὦαν, στό περιθώριο
i. r. ἢ ras.	= in rasura	= ἐπάνω στό σβησμένο
i. t.	= in textu	= στό κείμενο
ibid.	= ibidem	= αὐτόθι, στό ἴδιο χωρίο ἢ βιβλίο
in m. ἢ mg	= βλ. π. π. i. m.	
ind.	= indicavit, ἤ	= ἐσημείωσε, ἤ
	indicaverunt	= ἐσημείωσαν
ins. ἢ inser.	= inseruit, ἤ	= παρενέβαλε, ἤ
	inseruerunt	= παρενέβαλαν
it.	= iteravit, ἤ	= ἐπανέλαβε, ἤ
	= iteraverunt	= ἐπανέλαβαν
l.	= lectio, ἢ loco	= γραφή, ἢ στό χωρίο
l. c.	= loco citato	= στό χωρίο ὅπου ἔγινε παραπομπή, ὅπου καί π. π. ἔνθ' ἄνωτ.
l. l.	= loco laudato	= στό χωρίο ποῦ ἔχει ἀναφερθῆ
l. n.	= legi nequid	= οὐδέν ἀνέγνωσα, δυσανάγνωστο
lac.	= lacuna	= χάσμα
m.	= manus, ἤ	= χέρι, ἤ
	margine	= στό περιθώριο
mal.	= maluit, ἤ	= ἐπροτίμησε, ἤ
	maluerunt	= ἐπροτίμησαν
mg. ἢ m.	= (in) margine	= στό περιθώριο
ms	= (codex) manu scriptus	= χειρόγραφο
mss	= (codices) manu scripti	= χειρόγραφα
mut.	= mutavit, ἤ	= μετέβαλε, ἐτροποποίησε, ἤ
	mutaverunt	= ἐτροποποίησαν
n.	= nota	= παρατήρησι, σημείωσι
n. l.	= non liquet	= δέν εἶναι σαφές
nr.	= numerus	= ἀριθμός
om.	= omittit, ἤ	= παραλείπει, ἤ
	omisit, ἤ	= παρέλειψε, ἤ
	omiserunt	= παρέλειψαν
p.	= post, ἢ pagina	= μετά, ἢ σελίς
pr.	= prima (m).	= πρῶτο (χέρι), πρῶτος (διορθωτής)
prob.	= probante, ἤ	= μέ τὴν ἐπιδοκιμασία, ἀποδοχή τοῦ, ἤ
	probantibus	= τῶν...

propos.	= proposuit, ἤ = ἐπρότεινε, ἤ proposuerunt = ἐπρότειναν
r. ἢ ras.	= (in) rasura = ἐπάνω στό σβησμένο
rec., ἢ	= recens, ἤ = νέος, ἤ recentior, ἤ = νεώτερος, ἤ
recc.	recentiores = νεώτεροι (κώδικες)
tell.	= reliqui = οἱ ὑπόλοιποι (κώδικες)
rest.	= restinuit, ἤ = ἀποκατέστησε, ἤ restinuerunt = ἀποκατέστησαν
ret.	= retinuit, ἤ = διετήρησε, ἤ retinuerunt = διετήρησαν
Σ	= Σχόλια ἢ = ἀρχαῖα σχόλια, ἤ σχόλιον = σχόλιο
s.	= sive = ἤ
s.v.	= sub voce = στό λῆμμα, στή λέξι
saec.	= saeculum = αἰών
sc.	= scilicet = δηλονότι, δηλαδή
Schol. ἢ Σχ.	= Scholium ἢ Σχόλια, βλ. πιό πάνω Σ
scl.	= seclisit, βλ. πιό κάτω secl.
scr.	= scripsit, ἤ = ἔγραψε, ἤ scripserunt. = ἔγραψαν
secl.	= seclisit, ἤ = ὠβέλισε, ἤ secluserunt = ὠβέλισαν
sign.	= signavit, ἤ = ἐσημείωσε, ἤ signaverunt = ἐσημείωσαν.
sim.	= similia, ἤ = ὅμοια (χωρία), ἤ similiter = ὁμοίως
sp. ἢ spat.	= spatium, ἤ = διάστημα, ἤ spatio = στό διάστημα
sq., ἢ sqq.	= sequentem, ἤ = κ.έ. (γιά μιὰ ἀκόμη σελίδα), ἤ sequentes = κ.έ. (γιά περισσότερες σελίδες)
ss., ἢ sscr.	ἤ = superscripsit, ἤ = ἔγραψε, ἤ sup. superscripserunt, ἤ = ἔγραψαν ἀπό πάνω, ἤ superscriptum = ὑπεργεγραμμένο
stat.	= statuit, ἤ = διεπίστωσε, ἤ statuerunt = διεπίστωσαν

subscr.	= subscripsit, ἤ = ἔγραψε, ἤ subscripserunt, ἤ = ἔγραψαν ἀπό κάτω, ἤ subscriptio = γραφή ἀπό κάτω
sup.	= superscripsit, βλ. πιό πάνω ss., ἢ sscr.
suppl.	= supplevit, ἤ = συνεπλήρωσε, ἤ suppleverunt = συμπλήρωσαν
susp.	= suspexit, ἤ = ὑποπετεύθηκε, ἤ suspexerunt = ὑποπετεύθηκαν
t.	= textu, βλ. πιό πάνω i. t.
traic.	= traiecit, ἤ = μετέθεσε, ἤ traiecerunt = μετέθεσαν
transpos.	ἤ = transposuit, ἤ = μετέφερε, ἤ
trp.	transposuerunt = μετέφεραν, μετατόπισαν
v.	= verbum, ἤ = λέξι, ῥῆμα, ἤ vox (voce) = λῆμμα
v. l.	= varia lectio = διαφορετική γραφή
v., ἢ vs., ἢ vv.	= versus = στίχος, ἢ στίχοι
v. ἢ vd.	= vide = βλ., βλέπε
v.	= voce, βλ. πιό πάνω s.v.
v. d.	= vir doctus = ἀνήρ πεπαιδευμένος
voc.	= vocabulum = λέξι, ὄνομα
vs.	= versus, βλ. πιό πάνω v., ἢ vs., ἢ vv.